

**QUAN LES SEPARACIONS
I ELS DIVORCIS APAREIXEN EN UNA
ETAPA AVANÇADA DE LA VIDA.
ADAPTACIÓ A LA NOVA REALITAT VITAL**

Quan les separacions i els divorcis apareixen en una etapa avançada de la vida. Adaptació a la nova realitat vital

Liberto Macías González

Marga Vives Barceló

Resum

L'envelliment actiu i la qualitat de vida en persones grans considera la possibilitat de poder decidir com encaminar la vida, també pel que fa a les relacions de parella. Si bé en l'àmbit nacional ja el 1981 es va aprovar la denominada Llei del divorci, pel que fa al col·lectiu de persones grans, el nombre de separacions i divorcis era significativament inferior al d'altres franges d'edat.

El capítol pretén fer una primera aproximació a la realitat dels divorcis i separacions de parelles amb, almenys, un dels cònjuges més gran de 65 anys, analitzant, entre d'altres, variables com la satisfacció amb la vida, la salut, l'aspecte econòmic, la llar o les xarxes socials.

Es posen de manifest alguns dels motius principals que han impulsat a acceptar, cada vegada més, com una opció real per a les persones grans la possibilitat de poder separar-se i divorciar-se. Implica rompre mites, prejudicis o tabús, tant des de la dimensió comunitària, com familiar, com personal; especialment des de la mirada de gènere o la influència de les variables culturals.

Resumen

El envejecimiento activo y la calidad de vida en personas mayores considera la posibilidad de poder decidir cómo encaminar la vida, también en cuanto a las relaciones de pareja. Si bien en el ámbito nacional ya en 1981 se aprobó la denominada Ley del Divorcio, referente al colectivo de personas mayores, el número de separaciones y divorcios era significativamente inferior al de otras franjas de edad.

El capítulo pretende hacer una primera aproximación a la realidad de las separaciones y divorcios de parejas con, al menos, uno de los cónyuges mayor de 65 años, analizando, entre otras, variables como la satisfacción con la vida, la salud, el aspecto económico, el hogar o las redes sociales.

Se ponen de manifiesto algunos de los motivos principales que han impulsado a aceptar, cada vez más, como una opción real para las personas mayores la posibilidad de poder separarse y divorciarse. Implica romper mitos, prejuicios o tabús, tanto desde la dimensión comunitaria, como familiar, como personal; especialmente desde la mirada de género o la influencia de las variables culturales.

1. Introducció

La primera sentència de divorci a Espanya es va dictar l'any 1932, el 6 de setembre, durant la Segona República. Aquesta llei quedà derogada durant la dictadura franquista i, posteriorment, mentre durà la Transició cap a la democràcia, tornà a sorgir el debat social i polític. Ja han passat 41 anys des que el 22 de juny de 1981 el ple del Congrés dels Diputats aprovà, sense el consens de la part més conservadora de la representació parlamentària, la Llei 30/1981, coneguda popularment com la Llei del divorci, llei vigent amb les actualitzacions dutes a terme durant els anys 2005 i 2015.

La societat en la qual ens trobam ha canviat molt en tots els aspectes i àmbits d'actuació. Una de les característiques determinants d'avui en dia és l'envelliment de la població. L'any 2002 l'OMS definí l'envelliment actiu com «el procés en què s'optimitzen les oportunitats de salut, participació i seguretat a fi de millorar la qualitat de vida de les persones a mesura que envelleixen». Aquesta nova concepció de veure i entendre l'envelliment posa damunt la taula la importància que les persones grans siguin els vertaders protagonistes del seu procés d'envelliment.

Complementàriament, l'heterogeneïtat en el perfil de famílies ha estat una característica en les darreres dècades; l'augment de famílies monoparentals i de famílies reconstituïdes permet també un canvi d'expectatives vers el matrimoni, i un canvi de mentalitat vers el mite de l'amor romàntic sobre el fet que el matrimoni és per a sempre (Ferrer et al., 2010) i que l'única sortida d'un matrimoni és la viduitat (Brown i Wright, 2017).

Quina és la incidència de les ruptures matrimonials? Certament, com assenyalen Barend i Dewild (2018), des dels anys setanta «els divorcis s'han tornat més comuns als països occidentals, encara que mostren una variació internacional considerable». Aquests autors indiquen una incidència més alta als països nòrdics i més baixa als països mediterranis. Segons l'INE (2022b), Letònia, Lituània i Luxemburg (3,1 divorcis per cada 1.000 persones), Xipre (2,6), Suècia (2,5) i Finlàndia (2,4) són els països amb una taxa més alta de divorci; mentre que les taxes més baixes apareixen a Irlanda (0,7 el 2017) i Malta (0,7). Aquest mateix informe indica que en catorze països europeus la taxa bruta de divorcis va augmentar, mentre que es va mantenir o disminuir als tretze restants.

El col·lectiu de persones més grans de 65 anys no és aliè en aquest fenomen social; de fet, segons Brown i Wright (2017), el denominat socialment «divorci gris» representava un terç de les dissolucions matrimonials.

Segons les dades de l'INE sobre els divorcis a Espanya, i com es pot comprovar a la taula 1, durant l'any 2021 es dictaren 86.851 sentències de divorci; 3.674 separacions i 57 nul·litats. Si revisam la seqüència històrica, que es mostra des de l'any 2016, es pot

observar que es van produint fluctuacions entre els anys, encara que són xifres molt similars, en el rang dels 90.000 divorcis. Tant en l'àmbit estatal com autonòmic, destaca la disminució de ruptures matrimonials l'any 2020, coincidint amb el temps de la pandèmia de la COVID-19, que va tenir un impacte notable en quasi tots els aspectes de la vida quotidiana i fins i tot en els divorcis, ja que va suspendre tot tipus de processos, i segurament els processos de divorci es van aturar o es van alentir algun temps, fins a tornar a la situació de la nova normalitat, i van augmentar una altra vegada l'any següent, el 2021, acostant-se a les xifres pre-pandèmiques. Només les separacions, a les Illes Balears, augmentaren de 76 el 2019 a 99 el 2020. Aquesta fluctuació sobre les taxes de divorci es van reduir significativament, de 0,2 a 0,4 punts en la majoria dels casos, en quasi tots els països del món¹.

Taula 1 | *Total de nul·litats, separacions i divorcis. Dades estatals i autonòmiques (2016-2021)*

	Total		Nul·litats		Separacions		Divorcis	
	Estatals	Illes Balears	Estatals	Illes Balears	Estatals	Illes Balears	Estatals	Illes Balears
2021	90.582	2.401	57	0	3.674	92	86.851	2.309
2020	80.015	2.248	40	0	2.775	99	77.200	2.149
2019	95.320	2.523	75	0	3.599	76	91.645	2.447
2018	99.444	2.596	92	4	4.098	94	95.254	2.498
2017	102.341	2.694	100	0	4.280	146	97.960	2.548
2016	101.294	2.539	117	2	4.353	154	96.824	2.383

Font: INE (2022).

Segons l'INE (2022), el nombre més gran de divorcis entre cònjuges de distint sexe té lloc en la franja d'edat d'entre 40 i 49 anys, tant en un cònjuge com en l'altre (les dades són dels totals, sense diferenciació del sexe). L'edat mitjana de les dones és de 45,5 anys i la dels homes de 47,8 anys, edats similars a les de l'any anterior, 2020 (INE, 2022).

Aquestes dades són generals, si ens centram en les del col·lectiu de les persones grans, que podem observar a la taula 2, l'any 2021, en la franja d'edat en la qual els dos membres tenen entre 50 i 59 anys es produïren 13.459 divorcis; en la franja d'edat en què els dos tenen entre 60 i 69 anys hi va haver un total de 3.947 divorcis, i dels que tenien 70 anys i més es divorciaren 1.033 parelles. De fet, segons l'INE, quasi un 32,8% dels divorcis van tenir lloc després de més de vint anys de matrimoni.

1. <https://worldpopulationreview.com/>.

Taula 2 | *Comparativa de divorcis segons l'edat dels cònjuges. 2016 i 2021*

		Cònjuge 2					
		Any	Total	De 40 a 49 anys	De 50 a 59 anys	De 60 a 69 anys	70 anys i més
Cònjuges	Total	2021	86.851	34.967	23.444	8.169	2.315
		2016	96.824	38.313	24.019	7.765	2.106
	De 40 a 49 anys	2021	35.579	23.996	7.925	676	105
		2016	38.470	25.214	8.730	665	108
	De 50 a 59 anys	2021	19.712	2.649	13.459	3.059	242
		2016	19.403	2.489	13.268	3.119	226
	De 60 a 69 anys	2021	6.107	209	1.019	3.947	895
		2016	5.374	151	813	3.542	829
	70 anys i més	2021	1.385	34	34	277	1.033
		2016	1.147	13	35	197	899

Font: INE (2022)

La major part dels divorcis que van tenir lloc a Espanya el 2021 foren entre parelles amb els ambdós cònjuges entre els 40 i els 49 anys. Aquesta franja d'edat domina, amb 35.579 casos. La segona franja d'edat amb més incidència és la dels 50 als 59 anys, amb 19.712 casos. En tercer lloc es troben les parelles entre els 30 i els 39 anys, amb 13.240 casos.

Centrant-nos en les ruptures matrimonials a partir de les parelles adultes grans, socialment ha aparegut el terme de «divorci gris», també denominat «divorci de plata», i es refereix a matrimonis que acaben després de dècades de convivència. L'exemple de la separació de Bill Gates i de la seva dona Melinda, després de 27 anys de convivència, en va ser un exemple. Socialment, també ha aparegut un altre terme que focalitza l'atenció en aquestes ruptures en els homes, la denominada «síndrome de l'home jubilat»; en aquest sentit, s'explica que, quan els homes arriben a aquesta etapa vital, les dinàmiques establertes per aquells que han fet feina des de molt joves, a l'hora de jubilar-se, canvien radicalment i aquest fet impacta en la seva vida d'una manera que afecta directament les seves dones. Aquesta síndrome s'ha referit bastant al Japó, no només pel tema cultural sinó perquè l'esperança de vida és de les més altes del món, fet que suposa que durant aquesta nova etapa els homes tinguin una esperança de vida d'uns vint anys més.

Certament, el nombre de ruptures matrimonials és explicat en l'àmbit estatal al voltant dels 40 anys dels membres de la parella, quan, en termes generals, es pot considerar que es disposa de més temps per estar tots sols, sense l'esforç i la dedicació a la cura

dels fills, que possiblement ja entren a una etapa adulta o d'adolescència tardana. Per això aquesta etapa es pot considerar com una nova joventut que a alguns els fa (re) plantejar-se la relació de parella i el sentit de la vida. Com comenten Lin et al. (2016), l'augment d'esperança de vida fa que s'entengui que queden molts anys de vida i es decideixi que no es volen (mal)gastar en una relació insatisfactòria.

Aquests pensaments apareixen també en altres dècades posteriors i, si bé d'entrada en l'etapa vital pròxima a la jubilació el fet de rompre una relació estable de parella de dècades pugui fer sentir més incertesa que en altres etapes anteriors, la síndrome del denominat «niu buit», és a dir, quan els *fills s'independitzen de la llar familiar*, pot fer decantar la decisió cap a la ruptura matrimonial, com bé demostra el nombre de ruptures matrimonials en l'àmbit mundial (Suárez, 2016).

La síndrome de «niu buit» pot explicar part de les ruptures en aquesta etapa vital, però, com bé recull el treball de Villalobos (2022), no només n'hi ha una causa. Testimonis recollits en diferents reportatges de premsa² citen motius com el descobriment d'infidelitats de dècades de durada, però també informen de parelles rompudes que continuen juntes per motius econòmics o per malaltia d'un membre de la parella.

Un altre element que cal tenir present és la variable *cultural*; com bé indiquen Wolfe i Thomber (2021), el període històric determina el significat social i les conseqüències de les ruptures de parella. Aquesta variable afecta de manera més intensa les dones (Carr i Utz, 2020); especialment per la pressió social i la pressió religiosa, les quals presenten una gran influència, conscient o inconscient, en les vides i decisions de les dones de la generació del *baby boom* i anteriors:

La separació estava molt estigmatitzada en aquest país. Jo record que en els primers anys es vivia amb veritable paüra el moment de dir-ho a la família. Fins i tot molta gent ho feia i no ho deia ni a la feina ni en cap lloc, perquè no transcendís. Ara, molts decideixen fer un pas llargament meditat perquè el pes social és més baix. Et quedes amb el propi pes, però no arrossegues els comentaris de la família, que et diuen *i ara tu què faràs, ho has pensat bé? Estàs boja, trencaràs la teva família, què serà dels teus fills?* Era terrible... (*El País*, 2022)

De sobte, després de 20 anys criant fills mires al teu costat i veus un home o una dona assegut al sofà i et dius a tu mateix que ja no saps ni qui és. [...] la persona que és al teu costat ja no és la persona amb qui et vas casar fa 25 anys. (*65ymás*, 2021)

2. López, S. (2022). Divorcio a partir de los 65 años: el reto de encontrar un nuevo hogar. *El País*.

Com es pot observar, la *influència d'una educació fermament religiosa* ha dut una generació a no poder prendre les seves pròpies decisions individuals i personals per seguir unes creences que feien que tota la societat es comportàs d'una determinada manera, la que considerava la societat d'aquell moment que era la més adequada, sense tenir en compte la realitat de les persones, incorporant sentiments de fracàs vital en plantejar-se una ruptura.

Finalment, un darrer factor destacable que pot ajudar a explicar l'augment de ruptures matrimonials en parelles de gent gran és la *independència econòmica*, especialment de la dona, a causa, principalment, de la seva incorporació al mercat laboral des de fa dècades. Aquesta seguretat econòmica pot permetre prendre la decisió o, almenys, plantejar-se de manera seriosa el canvi de vida en l'àmbit personal i familiar.

2. Conseqüències multidimensionals dels divorcis en persones més grans de 65 anys

La realitat de cada ruptura, quant a la variable individual, familiar i comunitària, pot marcar les conseqüències que se'n derivin. Si bé hi ha cada vegada més una acceptació de les ruptures de parelles grans, amb el rerefons del canvi demogràfic (Carr i Utz, 2020) el suport instrumental i emocional de la persona amb qui es romp la relació pot afectar directament la qualitat de vida i el benestar individual, i tindrà efectes també en les conseqüències del procés d'envelliment, com indiquen Carr et al. (2017); una tensió marital pot afectar directament el benestar i intensificar els impactes negatius dels factors estressants crònics i aguts.

La mentalitat de les adolescents dels anys vuitanta que ara arriben als cinquanta anys és clarament més oberta que la de dones d'èpoques anteriors; una mentalitat que permet dotar les dones de més autonomia en les decisions personals i vitals i en què la dependència econòmica de la parella masculina ja no és un impediment per poder fer-ho, ja que la seva incorporació al mercat laboral des de fa dècades li permet aquesta autonomia econòmica. Com recull Wolfe i Thomber (2021), la variable cultural, econòmica, però també la possibilitat d'haver accedit a estudis, a una educació més gran i més fites acadèmiques, afecta també el canvi de mentalitat vers el mite del matrimoni fins a la mort.

La incidència de l'augment de les ruptures en matrimonis de dècades de convivència ha estat objecte d'estudi per part de la comunitat científica. Els diversos estudis dedicats a investigar sobre l'augment dels divorcis, com plantegen els autors Barend i Dewild (2018), s'han elaborat des de dues visions: per una banda, tenim els estudis que expliquen aquest augment com a conseqüència de la desestandardització del cicle vital

(per exemple, Fogli i Veldkamp, 2011) i, per altra banda, els treballs que se centren en les conseqüències econòmiques del divorci en els membres de la parella (per exemple Gruber, 2000, Kalmijn, 2007, Uunk, 2004).

Pocs són els estudis que han analitzat les ruptures en parelles de més de dues dècades de convivència; la majoria analitzen els divorcis de manera general. Aquesta literatura ens informa que el divorci té un impacte negatiu en el benestar de les persones. Aquests efectes negatius fan referència, segons els autors anteriors, a factors estressants, com per exemple l'accés a recursos financers i comunitaris, felicitat, satisfacció amb la vida i els relacionats amb temes de salut, tant física com mental. Per tant, els efectes del divorci dependran del seu grau d'associació a efectes estressants i de l'adaptació de la persona a la nova situació fora del matrimoni (Gray et al., 2011).

Els estudis anteriors a 2010 que sí que es focalitzaren en divorcis en edats avançades (Amato et al., 1995; Bulcroft i Bulcroft, 1991; Dykstra, 1997; Pezzin i Schone, 1999; Rezac, 2002; Shapiro, 2003; Solomou et al., 1998; citats a Gray et al., 2011) conclouien que els divorcis en edats avançades tenien un efecte perjudicial en la part relacional de la persona, així com en les seves xarxes familiars i en les relacions intergeneracionals. Alguns estudis que incorporaven la perspectiva de gènere (Cooney i Dunne, 2001; de Graaf i Fokkema, 2007; Pezzin i Schone, 1999; Rezac, 2002; Solomou et al., 1998; citats a Gray et al., 2011) assenyalaven que l'impacte negatiu més gran el sofrien els homes, sobretot en aquells aspectes que tenen a veure amb les relacions amb la família extensa. En certa manera, una «penalització social» en tenir unes xarxes socials més dèbils, que es tradueixen en pèrdua d'amistats i tensions entre pares i fills, que podien derivar en la reducció de la disponibilitat dels fills en la seva cura. En canvi, per a les dones, els efectes més destacables eren en l'àmbit econòmic (Carr i Utz, 2020).

Estudis més recents com el de Crowley (2019), basat en vuitanta entrevistes a persones grans divorciades, demostraven que eren comunes les preocupacions relacionades amb la solitud, així com les preocupacions financeres; mentre que les persones entrevistades identificaven com a conseqüències positives nivells més alts de felicitat, sentiments d'alliberació i més independència i llibertat.

Alguns estudis s'han centrat en aquestes variables en concret. Dedicam els paràgrafs següents a descriure'ls breument.

a) Satisfacció amb la vida

L'estudi de Gray et al. (2011) informa que la valoració de la satisfacció amb la vida de les dones que s'havien divorciat i no es tornaren a casar o emparellar és inferior en set de les dimensions avaluades: la llar on viuen, la situació financera, la seguretat

(sentir-se segures), el sentiment de pertinença a la comunitat, la salut, el barri (veïnat) i el temps lliure. En canvi, els homes no informaven negativament pel que fa a totes aquestes dimensions: mostren puntuacions baixes en comparació amb el grup d'homes casats i mai divorciats en la llar on viuen, la situació financera i en el fet de sentir-se part de la comunitat més propera i del barri on viuen.

b) Salut

Quant a l'estat de salut, Gray et al. (2011) assenyalen que per als homes la situació marital no mostra cap efecte sobre la salut general, vitalitat i salut mental; en canvi, les dones divorciades que no es tornen a emparellar mostren uns nivells més baixos en salut general, vitalitat i salut mental que altres dones casades i que mai no s'han divorciat. També es troben autors que assenyalen que el fet de tenir problemes de salut mental augmenta les possibilitats de divorci, com és el cas de Simon (2002), i que la salut física augmenta les possibilitats que els homes grans es tornin a casar; per exemple, els estudis de Lillard i Pannis (1996; citat a Gray et al., 2011). Amb tot, cal tenir present que certs estudis informen que les persones adultes divorciades generalment tenen una vida més curta comparada amb la dels adults casats (Sbarra et al., 2011).

Tot i això, cal no oblidar que la relació amb la salut ha estat àmpliament relacionada en els estudis amb l'àmbit econòmic. Wolfe i Thomber (2021) determinaven que, com més riquesa a la llar, més longevitat de les persones grans, especialment les casades. En el seu estudi recordaven la denominada riquesa immobiliària, relacionada amb el sentiment de disposar de refugi i de seguretat (Woldoff i Ovadia, 2009) o, en cas contrari, perdre la casa es podria relacionar amb el repunt de suïcidis en edat adulta (Houle i Light, 2014); altres estudis recollits en el de Wolfe i Thomber (2021) relacionaven la riquesa financera amb un bon nivell cognitiu; per exemple, en la implementació correcta de maneig dels doblers.

c) Economia

Tal com hem anat avançant, pel que fa al treball de Wolfe i Thomber (2021), són diversos els estudis que confirmen que un divorci condueix a fortes caigudes econòmiques (Addo i Lichter, 2013). Aquests autors recullen diferents estudis que associen divorci - àmbit econòmic - mortalitat; bàsicament per quatre aspectes:

1. *Riquesa immobiliària*. Tenint present que la llar és la principal font de riquesa en l'edat adulta, en una ruptura de parella aquesta es veu altament reduïda, especialment en les dones; fet que afecta la seva salut i el seu benestar (Addo i Lichter, 2001; Yilmazer et al., 2015; Killewald i Bryan, 2016).

2. *Estalvis* (doblers en efectiu, estalvis, accions, bons...). Aquests poden ser un bon recurs quan la llar serà sustentada només per una persona i els seus recursos econòmics (Hällsten i Pfeffer, 2017; Keister, 2014).
3. *Riquesa vehicular*. Alguns autors asseguren que el cotxe que es posseeix pot ser un indicador de la renda disponible, en el sentit que està relacionat amb les despeses de mantenició, residència geogràfica o la disponibilitat de transport personal, així com el benestar i la seguretat que es genera.
4. Finalment, alguns estudis com el de Zagorsky (2005) relacionen el divorci amb una alta probabilitat d'*endeutament* i de *fallida*.

Una línia d'investigació ha estat la del sexe, és a dir, si la ruptura matrimonial en edat adulta afecta igual tant homes com dones. Diversos autors arriben a conclusions similars: per una banda, O'Neila, Aubrechtb i Keefea (2021) consideren que la inclinació de les dones a una parella masculina sorgeix com un factor que influeix en els seus ingressos, i la fi del matrimoni per divorci té més impacte financer negatiu en les dones que en els homes. Altres autors, com Gray et al. (2011), sostenen que el divorci està associat amb menys nivell d'ingressos i pitjors condicions financeres, i que el fet de tornar-se a casar està associat amb la millora en el benestar financer en la vellesa. Aquesta millora en el benestar financer o econòmic pot limitar els impactes socials i de salut negatius del divorci entre les persones més grans, ja que el fet de poder mantenir les seves relacions socials i les seves activitats és important per a la percepció positiva de benestar (Bata, 1993; Bata, 1994).

d) Llar

Barend i Dewild (2018) sostenen que hi ha una associació negativa entre l'experiència del divorci i el patrimoni immobiliari dels propietaris d'habitatges en la vellesa, i aquesta associació negativa es dona en els deu països analitzats a l'estudi. Per tant, l'anàlisi que feren fa costat a una associació entre l'experiència del divorci i menys riquesa en habitatges per a homes i dones que encara són propietaris de l'habitatge després del divorci. Altres estudis mostren que les relacions de gènere tenen un paper en les experiències de les dones, és a dir, que el divorci de la parella masculina actua com un factor desestabilitzador en l'habitatge de les dones (O'Neila et al., 2021).

e) Xarxes socials i relacionals (contacte social)

Els estudis que recull el treball de Carr i Utz (2020) afirmen que, un cop confirmada la ruptura, la gent gran té la capacitat de emmotllar-se a la nova realitat, especialment adaptant la dimensió social; per exemple, cercant noves parelles, participant en

activitats productives (Brown et al., 2019), com a voluntaris (Matz-Costa i Shavit, 2017) o enfortint la relació amb els fills adults (Carr i Boerner, 2013).

Quant al contacte social, Gray et al. (2011) no observen diferències significatives entre diferents grups d'homes i dones com a grup, però sí que les observen entre els gèneres. Els homes divorciats informen que solen reunir-se amb altres persones (amics, parents, etc.) almenys una vegada a la setmana, així com participen o assisteixen a clubs, associacions, etc. En canvi, les dones divorciades sí que informen que són menys propenses a participar en activitats de la comunitat, com per exemple el voluntariat, en comparació amb les dones casades. Encara que la diferència no és estadísticament significativa, trobam que és interessant comentar-ho.

f) Suport social percebut

L'estudi de Gray et al. (2011) assenyala que els homes divorciats obtenen nivells més baixos de suport social percebut en cinc dels deu ítems individuals contestats. Quant a les dones divorciades les puntuacions són similars a la dels homes divorciats on puntuaren més baix en cinc dels deu ítems, en aquest cas sí que resultaren diferències estadísticament significatives.

3. Conclusions

El nombre de ruptures de parelles de gent gran és una realitat social actual i que va en augment any rere any. Es tracta d'una realitat en l'àmbit mundial, estatal i autonòmic. Anteriorment, les baixes xifres de separacions i divorcis en aquest col·lectiu eren degudes sobretot a aspectes culturals i a una educació estrictament religiosa en què el matrimoni era un element sagrat i no hi havia cabuda per a una separació dels dos cònjuges. Aquest pensament es reflecteix, sobretot, en les dones, quan exterioritzaven frases com: *és l'home que m'ha tocat, o estam casats fins que la mort ens separi, o jo m'he casat amb ell i és per a tota la vida...*, aquest tipus de comentaris de cada vegada els sentim menys.

El col·lectiu dels més grans ja no consideren aquest tema com un tabú, sinó que valoren la seva situació personal, familiar, relacional, etc., i de cada vegada més s'encoratgen per fer una passa endavant quan creuen que una ruptura matrimonial és la millor decisió per a la seva vida. Possiblement, el fet de ser persones adultes que ja han passat per un divorci previ però que ja no tenen tanta por de la solitud com en la primera ruptura, el fet de concebre que la vida pot començar o es pot refer a 50 anys, amb l'augment de l'esperança de vida, o el fet que vivim més i amb més bones condicions, són factors que poden ser elements que de manera conscient o inconscient afavoreixen aquestes decisions.

Els investigadors han pres consciència d'aquesta nova realitat i s'obre una línia de recerca que la literatura científica ha començat a descriure. En aquest sentit, no només avalua les variables determinants que poden facilitar una ruptura més enllà dels 50 anys d'una persona, o de parelles amb més de 20 anys de convivència; sinó també les seves conseqüències. En aquests estudis, una mirada de gènere, especialment amb les dones, ha ajudat a confirmar com, a poc a poc, hi ha una ruptura de mites com el del matrimoni fins a la mort (Villalobos, 2022). Certament, variables com l'educació, amb una influència no tan elevada de l'element religiós en les adolescents dels anys vuitanta, la seva posterior incorporació al mercat laboral i, consegüentment, el fet de disposar d'autonomia financera, juntament amb una comprensió i acceptació del divorci en edats adultes per part de familiars i de la comunitat, han ajudat en aquest increment de ruptures de parella en què les dones han estat les que han fet el primer pas.

Com hem vist al llarg del capítol, hi ha quatre factors (més esperança de vida, rompre mites culturals i religiosos quant a la no ruptura del matrimoni, l'efecte de repensar la parella després de la independència dels fills, més autonomia econòmica de la dona) que són també comuns a les ruptures de parelles que tenen entre 40 i 49 anys; emperò en aquesta etapa, també afecta el replantejament vital després de la jubilació i un element que pot no haver aparegut en etapes anteriors: les segones núpcies o els matrimonis de curta durada són més probables que els primers matrimonis i les unions conjugals de llarga durada (Brown i Lin, 2012); és a dir, que ja haver tingut una experiència de ruptura matrimonial prèvia pot afectar l'acceleració de la ruptura d'una segona relació o de relacions posteriors en edat gran.

Amb tot, una ruptura de parella, i més quan aquesta ha conviscut durant dècades, implica canvis en moltes dimensions: personals, familiars, comunitaris... Els canvis ja comencen a l'etapa prèvia a la separació, però no només són palesos quan hi ha la ruptura, sinó també en els moments posteriors, és a dir, en les conseqüències que té aquesta ruptura; unes conseqüències que poden convertir-se en negatives per a la persona o, a voltes, en noves oportunitats vitals. Cal gestionar sentiments, replantejar tant el projecte vital d'un mateix com la relació amb la persona que ha estat la parella durant dècades, gestionar les noves relacions amb el sistema familiar de l'exparella, les dinàmiques i relacions amb els fills, així com aspectes logístics relacionats amb els béns materials, com l'habitatge o els vehicles, que poden condicionar clarament el nivell econòmic d'una persona en una època en què no és possible legalment accedir al mercat laboral. En aquests moments, la resiliència, especialment de la persona que no ha decidit la ruptura, esdevé un factor clau (Villalobos, 2022).

Gray, M., De Vaus, D., Qu, L. i Stanton, D. (2011). Divorce and the wellbeing of older Australians. *Ageing & Society*, 31, 475-498.

INE (2022a). Divorcios según la edad de los cónyuges. <https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=20536&L=0>

INE (2022b). Demografía de la Unión Europea. [https://www.ine.es/prodyser/demografia UE/bloc-4b.html?lang=en#:~:text=In%202019%2C%20the%20highest%20crude,\)%20and%20Malta%20\(0.7\)](https://www.ine.es/prodyser/demografia UE/bloc-4b.html?lang=en#:~:text=In%202019%2C%20the%20highest%20crude,)%20and%20Malta%20(0.7)).

INE (2022, 15 de juliol). Estadística de Nulidades, Separaciones y Divorcios [nota de prensa]. https://www.ine.es/prensa/ensd_2021.pdf

Lin, I. F., Brown, S. L., Wright, M. R. i Hammersmith, A. M. (2016). Antecedents of gray divorce: A life course perspective. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 73, 1022-1031.

O'Neila, K., Aubrechtb, K. i Keefea, J. (2021). Dimensions of housing insecurity for older women living with a low income. *Journal of Housing for the Elderly*, 35(1) 1-27.

Sbarra, D. A., Law, R. W. i Portley, R. M. (2011). Divorce and death: A meta-analysis and research agenda for clinical, social, and health psychology. *Perspectives on Psychological Science*, 6(5), 454-474.

Štípková, M. (2021) Marital status, close social network and loneliness of older adults in the Czech Republic. *Ageing & Society*, 41, 671-685,

Suárez, J. (13 de gener de 2016). *Divorcio en la madurez: claves para afrontarlo*. <https://psicologiamente.com/pareja/divorcio-madurez>

Villalobos, M. R. (2022). *Proceso de resiliencia experimentado durante el divorcio según la perspectiva de mujeres adultas mayores: Un análisis desde la disciplina de Orientación y el modelo de Richardson* [Tesi de llicenciatura, Universitat Nacional de Costa Rica].

Wolfe, J. i Thomber, J. D. (2021). Divorce, Economic Resources, and Survival among Older Black and White Women. *Journal of Marriage and Family*, 83, 173-190.

World Population Review (2022). *Divorces by country*. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/divorce-rates-by-country>

Autors

LIBERTO MACÍAS GONZÁLEZ

Llicenciat en Pedagogia i doctor en Educació per la Universitat de les Illes Balears. Expert universitari en Intervenció en Qualitat de Vida de Persones Grans per la UNED. Especialista en Envel·liment Actiu, Qualitat de Vida i Gènere (CSIC). Professor associat del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. Tècnic especialista i coordinador tècnic de la Universitat Oberta per a Majors (2007-2021). Ha estat membre de la comissió de treball de promoció de l'autonomia de l'Observatori de les Persones Majors de Mallorca (IMAS). Entre les seves línies de recerca principal destaquen la qualitat de vida i l'aprenentatge al llarg de tota la vida. És col·laborador del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB. Guanyador del Premio de Investigación Adoración Holgado Sánchez AEPUM 2020 (febrer de 2021), de l'Associació Estatal de Programes Universitaris per a Majors (AEPUM).

MARGA VIVES BARCELÓ

Llicenciada en Psicopedagogia i doctora amb menció europea en Ciències de l'Educació per la Universitat de les Illes Balears. Professora contractada doctora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. Entre les seves línies de recerca principal destaquen la qualitat de vida, el suport social a les persones grans, l'aprenentatge al llarg de tota la vida, les relacions intergeneracionals i la gestió de conflictes. Ha fet una estada a la Universitat de Sheffield, on va treballar amb el doctor Alan Walker en la qualitat de vida de la gent gran. És membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB, membre suplent de l'Observatori de les Persones Majors (IMAS) i participant, entre d'altres, en la comissió de protecció del major.